

Сава Илић:

МУЗИЧКО НАСЛЕЂЕ СРБА, ШОКАЦА И КАРАШЕВАЦА У РУМУНИЈИ

Приредила Јелена Јовановић

Матица српска, Одељење за сценске уметности и музику и
Музиколошки институт САНУ, Нови Сад 2006.

Професионална делатност румунског диригента и композитора српског порекла, Саве Илића (1935–1989), мало је позната домаћој стручној јавности. Поред интензивног педагошког рада, значајних историографских напора и импресивног композиторског опуса, овај свестрани музички прегалац се у знатној мери бавио и мелографијом традиционалне музике Срба, Шокаца и Карашеваца¹ насељених у југозападној Румунији. Још за време његовог живота објављена је *Антологија српских народних песама* (издата у сарадњи са букурештанским Институтом за фолклор), док је музичка грађа забележена од Шокаца и Карашеваца остала „скривена“ у обимној рукописној збирци, коју је 1991. године откупио Музиколошки институт САНУ. Захваљујући напорима стручњака из ове институције, а у сарадњи са Одељењем за сценске уметности и музику Матице српске, 2006. године је објављена обухватна збирка свих Илићевих мелографија (укупно 555 примера) под називом *Музичко наслеђе Срба, Шокаца и Карашеваца у Румунији*.

Како Сава Илић није био етномузиколог, те је сакупљене мелодије разврставао према различитим критеријумима неуједначеног тематског и жанровског профила, приређивач ове збирке, етномузиколог Јелена Јовановић је пред собом имала озбиљан и унеколико незахвалан задатак. Поред рада на исцрпном предговору (објављен је на српском, румунском и енглеском језику), који обухвата уводни текст о пореклу ових етничких заједница у Банату, напомене о животу и раду Саве Илића, као и анализе његове мелографске активности са картом истраживаног подручја, Јелена Јовановић је начинила још један знатан напор: ову обимну и веома хетерогену музичку грађу је преструктурисала у складу са систематизацијама које се примењују у српској етномузикологији. Најпре је учињено разврставање ове грађе према територији на којој је забележена: српско музичко наслеђе је подељено на мелодије из Горњег Баната и оне из Клисуре и Пољадије, шокачко обухвата мелодије сакупљене у варошици Рекаш, а карашевско је омеђено административним граница-

¹ Словенска етничка група насељена у долини реке Караш.

ма Жупаније Караш-Северин. У оквиру територијалне поделе, која потенцијалном, чак и нестручном читаоцу, већ на први поглед значајно олакшава сагледавање обимног материјала, учињена је даља етномузиколошка систематизација.

Примери песама забележених у Горњем Банату су најбројнији (више од 400 примера), а по својим текстуалним и музичким карактеристикама изразито хетерогени. Мелодије су подељене на оне везане за годишњи или животни циклус обредно-обичајних радњи, као и оне које се изводе у свакодневној музичкој пракси. У оквиру ових група, редослед је потом утврђен на основу музичких критеријума: сложености облика, употребног тонског низа, врсте ритма и идентификованих мелодијских типова.

У оквиру годишњег циклуса наилазимо на мелодије везане за Ускршњи пост, Ђурђевдан и жетву, а у оквиру животног циклуса поједини примери су груписани у односу на два обичаја: свадбу и погреб. У оквиру групе мелодија означених као мелодије које су се изводиле у „свакодневном животу“ наилазимо на бројне подгрупе: дечији фолклор, фолклор за децу, „на поселу и *седанки*“, „уз пољске радове“, „чобанске“, серенаде, баладе, бећарске, бећарце, љубавне, солдачке, песме затвореника, песме исељеника, песме различитог садржаја и мелодије уз игру. Ова минуциозна сегментација је примењена и на песме забележене од Срба из Клисуре и Пољадије, где год су то одговарајући текстуални садржаји омогућавали, с том разликом што је са ове територије забележено далеко мање примера (свега 67).

Учињена првенстено према текстуалном критеријуму, ова подела се, због недостатака података у вези са стварном функцијом већине песама, може у многим случајевима довести у питање. На пример, да ли се песма *На ливади росна трава* заиста изводила за време Ускршњег поста, да ли је песма *Млада девојка три венца плела* заиста ђурђевданска, песма *Шта то бруји преко поља звонце* заиста сватовска, а *Чувам овце на ливади сама* заиста „чобанска“ итд. Осећајући ове могуће двосмислености, Јелена Јовановић је наслове појединих подгрупа означила наводницима. То су: „уз пољске радове“ и „чобанске“ песме. У минуциозном разврставању великог броја различитих песама према њиховој текстуалној садржини, крије се такође могућност за преклапање неких група. Поједине песме, означене, на пример, као солдачке или песме затвореника, могу чак и од самих казивача бити окарактерисане као бећарске. Супротно томе, многе бећарске песме се могу свртати у групу љубавних песама итд. Упркос овим непрецизностима, предности систематизације песама према њиховој потенцијалној функцији, односно према садр-

жају њихових текстова, састоји се у томе што она у великој мери олакшава проходност кроз бројне и изразито разноврсне примере.

Међу наведеним подгрупама примера из Горњег Баната очекивано је најбројнија група љубавних песама (скоро 300 песама), која већ на први поглед задивљује богатством и разноврсношћу облика. Могу се ту наћи песме војвођанског и јужносрбијанског сеоског порекла, потом тзв. компоноване песме – намењене првобитно извођењу у оквиру позоришних комада или везане за маловарошку „салонску“ традицију, затим песме развијених рефрена које Драгослав Девић назива „песмама хибридима“, итд.

Поред љубавних песама бројне су, и разноврсне, и наративне песме (баладе). Међу њима има оних чији се текстови могу везати за временске периоде турске окупације (*Јад Јадује Јерина госпођа*) нотално записаних у целости, што је прави етномузиколошки куриозитет, али има и оних које говоре о свакодневном животу певача

За разлику од српског музичког наслеђа, систематизовање шокачких примера је било једноставно: забележени су само у варошици Рекаш, а осим усамљеног примера насловљеног као „Шокачка игра“, сви припадају, како је и назначено у предговору, а према одређењу казивача, сељака Мацила Јанкулова Венцила, групи „шокачких коледа“. Пошто у текстовима шокачких песама углавном нема одговарајућих текстуалних асоцијација на опход познат под називом „коледе“ (рефрен коледо регистрован је само у једном примеру), остаје отворено питање веродостојности њихове „некадашње“ функције.

Дванаест примера забележених од Карашеваца је подељено на две групе: песме и игре. Песме су, због недостатка података у вези са њиховом евентуалном функцијом, разврстане према карактеристикама мелодија од једноставних ка сложенијим.

Примена систематизације музичке грађе по којој се она везује за годишњи и животни циклус обредно-обичајних радњи се, у доминантном и до скоро једином дискурсу српске етномузикологије који се може означити као „дискурс очувања и проучавања традиционалних вредности“, већ годинама показује као најделотврнији начин реконструисања „некадашње праксе“ истраживаних подручја. У случајевима када је музичка грађа сакупљана у областима у којима су се задржали архаични облици обредно-обичајне праксе везани за поједине празнике из народног календара или у животу појединца, поменута систематизација заиста води ка сагледавању целокупне (поглавито сеоске) музичке културе. Међутим, у подручјима северно од Саве и Дунава у којима су, због снажних културних утицаја са

простора централне Европе, обредно-обичајне мелодије нестајале из традиционалне праксе још током 18. века, она пружа нестварну слику некадашњих времена. Одређујући поједине песме као „ђурђевданске“, „чобанске“ или песме „уз пољске радове“, не на основу њихове функције, која је заборављена ако је на овом простору икада и постојала, већ на основу садржаја текста у коме се помињу ђурђевска кишица, кукуруз или овце, и сами казивачи, а према њима и приређивач ове збирке Јелена Јовановић, учествовали су у (ре)конструисању „некадашње“ обредно-обичајне музичке праксе. Како је она заиста некада (ма шта то „некада“ значило) изгледала, никада нећемо знати. Према савременим тенденцијама у етномузиколошким истраживањима то и не мора да буде важно, или барем не мора да буде једино важно. Овом значајном књигом забележена је музичка пракса српског, шокачког и карашевског становништва у Румунији из друге половине 20. века, а кроз њу и представа њих самих о сопственом музичком идентитету.

Ова импресивна и веома разноврсна грађа заправо показује колико је, супротно тврдњама да „музичко наслеђе“ области северно од Саве и Дунава није довољно етномузиколошки интригантан због тога што је већ одавно изгубило своју обредност и архаичност, оно витално и богато облицима. Зборник песама под називом „Музичко наслеђе Срба, Шокаца и Карашеваца у Румунији“ посредно сведочи о културном богатству и живом духу словенског живља у Румунији и представља праву ризницу за будућа, не само етномузиколошка истраживања.

Селена Ракочевећ

UDC 78.072:781.7(=163.41:398)

